

Τρίτο μέρος Ἡ ἰδέα

[462/173] Ἰδέα εἶναι ἡ κατάλληλη ἔννοια,¹ τὸ ἀντικειμενικὸ ἀληθές, δηλαδή τὸ ἀληθές ὡς τέτοιο. Ὅταν οὔτιδήποτε ἀληθεύει, ἀληθεύει δυνάμει τῆς ἰδέας του, δηλαδή κάτι ἀληθεύει μόνον ἐφ’ ὅσον εἶναι ἰδέα. – Κατὰ τὰλλα ἡ ἔκφραση ἰδέα ἔχει συχνὰ χρησιμοποιηθεῖ στὴν φιλοσοφία καὶ γιὰ ἔννοιες, ὡς καὶ γιὰ ψιλὲς παραστάσεις, ὅπως στὴν καθημερινή ζωή· ὅταν λέμε «δὲν ἔχω ἀκόμα ἰδέα γιὰ τούτη τὴν ὑπόθεση, τὸ κτίριο, τὴν περιοχὴ», δὲν φιλοδοξοῦμε μὲ τὴν «ἰδέα» νὰ δηλώσουμε τίποτα πέρα ἀπὸ τὴν «παραστάση». Ὁ Κάντ διεκδίκησε τὴν ἔκφραση: ἰδέα πάλι γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ λόγου.² – Ἡ ἔννοια τοῦ λόγου ὑποτίθεται μὲν κατὰ τὸν Κάντ ὅτι εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ ἀνυπόθετου, θεωρεῖται ὅμως ὑπερβατικὴ πρὸς τὰ φαινόμενα,³ πού σημαίνει ὅτι ἡ ἴδια δὲν ἐπιδέχεται κατάλληλης πρὸς τὴν ἴδια ἐμπειρικῆς χρήσεως. Ὑποτίθεται ὅτι οἱ ἔννοιες τοῦ λόγου χρησιμεύουν στὸ νὰ ἐννοοῦμε τὴν αἰσθητήρια ἀντίληψη, νὰ τὴν συλλαμβάνουμε ἐννοιολογικά, καὶ οἱ ἔννοιες τῆς διάνοιας στὸ νὰ τὴν κατανοοῦμε, νὰ τὴν ἀντιλαμβανόμαστε διανοητικά.⁴ – Ἀλλὰ στὴν πράξη, ἂν οἱ ἔννοιες τῆς διάνοιας εἶναι πράγματι ἔννοιες, τότε εἶναι ἔννοιες – χάρις σὲ αὐτὲς ἐννοοῦμε, καὶ ὅταν μέσφ ἐννοιῶν τῆς διάνοιας κατανοοῦμε τὶς αἰσθητήριες ἀντιλήψεις, τὶς συλλαμβάνουμε ἐννοιολογικά. Ἄν ὅμως «κατανοῶ» σημαίνει μόνον πῶς, ὅ,τι γίνεται ἀντιληπτό, τὸ ὀρίζω στὴν βάση προσδιορισμῶν ὅπως, π.χ., ὅλον καὶ μέρη, δύναμη, αἰτία καὶ τὰ ὅμοια, τότε «κατανοῶ» σημαίνει μόνον «ὀρίζω μέσφ ἀναλογισμοῦ», ἡ δὲ κατανόηση μπορεῖ νὰ δηλώνει μόνον μιὰ προσδιορισμένη παράσταση ἐντελῶς προσδιορισμένων αἰσθητῶν περιεχομένων· ὅπως ὅταν κάποιος πού τοῦ δείχνω τὸν δρόμο, λέγοντάς του ὅτι πρέπει νὰ στρίψει ἀριστερὰ στὸ τέλος τοῦ δάσους, θὰ μοῦ ἀπαντήσει πιθανόν: κατάλαβα (ich verstehe), ἔτσι καὶ ἡ κατανόηση (Verstehen) δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο πέραν τοῦ ὅτι καταλαμβάνω κάτι (Fassen) μέσφ τὴν παράσταση καὶ τὴν μνήμη. – Ἐννοια τοῦ λόγου εἶναι ἐπίσης μιὰ κάπως ἀδέξια ἔκφραση· γιὰ τὴν ἔννοια εἶναι γενικὰ κάτι τὸ ἔλλογο· ὁ δὲ λόγος, ἐφ’ ὅσον διακρίνεται ἀπὸ τὴν διάνοια καὶ τὴν ἔννοια ὡς τέτοια, εἶναι ἡ ὁλότητα τῆς ἔννοιας καὶ τῆς ἀντικειμενικότητας. – Ὑπ’ [463] αὐτὴ τὴν ἔννοια, ἡ ἰδέα εἶναι τὸ ἔλλογο – ἡ ἰδέα εἶναι τὸ ἀνυπόθετο, ἄνευ ὄρων, γιὰ τὴν ὑπάγεται σὲ ὄρους μόνον ὅ,τι σχετίζεται οὐσιωδῶς μὲ μιὰ ἀντικειμενικότητα, καὶ δὴ μὲ μιὰν ἀντικειμενικότητα πού δὲν ὀρίζεται ἀπὸ τὸ ἴδιο ἀλλὰ τελεῖ ἀκόμη ὑπὸ τὴν μορφή τῆς ἀδιαφορίας καὶ ἐξωτερικότητας ἀπέναντί του, ὅπως αὐτὴν πού εἶχε ἀκόμη ὁ ἐξωτερικὸς σκοπός.

[174] Ἄπαξ καὶ διατηροῦμε τώρα τὴν ἔκφραση ἰδέα γιὰ τὴν ἀντικειμενικὴ ἢ τὴν πραγματικὴ ἔννοια, ἐνῶ τὴν διακρίνουμε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἔννοια, ἀκόμη πιὸ πολὺ δὲ ἀπὸ τὴν ψιλὴν παράσταση, πρέπει ἐπιπλέον ν’ ἀπορρίψουμε ἀκόμα περισσότερο τὴν

¹ Der *adäquate Begriff*: ἡ *adaequatio* δηλώνει στὸν Θωμᾶ τὴν σχέση ἀντιστοιχίας τοῦ νοῦ μὲ τὸ πράγμα, ὅταν αὐτὸς ἀληθεύει· ἡ ἀπόλυτη (μὴ σχεσιακὴ) χρῆση τοῦ ὄρου δηλώνει στὸν Σπινόζα τὴν ἰδέα πού ἔχει ἐγγενῆ γνωρίσματα ἀληθοῦς ἰδέας προτοῦ τὴν σχετίσουμε μὲ τὸ ἀντικείμενό της. Ὁ Εὐ. Βανταράκης τὴν ἀποδίδει «ταιριαστὴ ἰδέα» (*Ἠθική*, II, 4ος ὀρισμός, Ἐκκρεμές, Ἀθήνα 2009, σ. 146).

² *Verunftbegriff*, βλ. *Κριτικὴ τοῦ καθαρῶν λόγου*, Β 366 κ.ε.

³ Ὁ.π., Β 365, Β 367.

⁴ Ὁ.π., Β 367. Ἄλλη ἀνάγνωση: «Ὑποτίθεται ὅτι οἱ ἔννοιες τοῦ λόγου χρησιμεύουν στὸ νὰ ἐννοοῦμε, νὰ συλλαμβάνουμε ἐννοιολογικά, καὶ οἱ διανοητικὲς ἔννοιες στὸ νὰ κατανοοῦμε τὴν αἰσθητήρια ἀντίληψη, νὰ τὴν ἀντιλαμβανόμαστε διανοητικά». Ἡ διάνοια στὰ γερμανικὰ λέγεται *Verstand* καὶ δὲν παραπέμπει στὸ «διανοοῦμαι» (*denken*) ἀλλὰ στὸ «κατανοῶ» (*verstehen*). Τὸ γεγονός ὅτι τὸ *Verstehen* θὰ ἀντιπαρεθεθεῖ ἀργότερα, ἀπὸ τὸν Νίλταῦ (*W. Dilthey*), στὸ *Verstand*, θεωρώντας ὅτι ἡ διάνοια δὲν προσφέρει «κατανόηση» (*Verstehen*) ἀλλὰ μόνον «ἐξήγηση» (*Erklären*) τοῦ ἀντικειμένου, δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεάσει ἀναδρομικὰ τὴν μετάφραση τοῦ Ἐγγελου, ὅπου δὲν ἀπαντᾷ μιὰ τέτοια θέση.

ἀποτίμηση τῆς ιδέας, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία θεωρεῖται κάτι μόνον ἐξωπραγματικὸ καὶ οἱ ἀληθεῖς σκέψεις λέγονται *ιδέες καὶ μόνο*. Ἄν οἱ σκέψεις εἶναι κάτι μόνο καὶ μόνο *ὑποκειμενικὸ* καὶ τυχαῖο, δὲν ἔχουν βέβαια καμμία περαιτέρω ἀξία, ἀλλὰ κατὰ τοῦτο δὲν ὑστεροῦν ἔναντι τῶν ἐγγυῶν καὶ τυχαίων *ἐνεργῶν πραγματικοτήτων*, πού ἐπίσης δὲν ἔχουν ἄλλη ἀξία ἀπὸ τυχειότητες καὶ φαινόμενα. Ἄν πάλι, ἀντίστροφα, ἡ ἰδέα δὲν ἔχει, ὑποτίθεται, τὴν ἀξία ἀλήθειας γιὰ τὸν λόγο ὅτι εἶναι τάχα *ὑπερβατικῆ* ὡς πρὸς τὰ φαινόμενα, ὅτι κανένα ἀντικείμενο στὸν αἰσθητὸ κόσμον δὲν μπορεῖ τάχα νὰ συμπίπτει μὲ αὐτήν, τότε ὑπάρχει μιὰ ἀλλόκοτη παρανόηση, πού ἐγκτεται στὸ ὅτι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ἀρνούμαστε τότε νὰ προσδώσουμε ἀντικειμενικὴ ἰσχὺ στὴν ἰδέα εἶναι πὼς τῆς λείπει ὅ,τι συνιστᾷ τὸ φαινόμενο, τὸ *ἀναληθές εἶναι* τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου. Ὅσον ἀφορᾷ τὶς πρακτικὲς ιδέες, ὁ Καντ ἀναγνωρίζει ὅτι «τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ φανεῖ πιὸ βλαβερὸ καὶ ἀνάξιο ἐνὸς φιλοσόφου ἀπὸ τὴν *χυδαία* ἐπίκληση μιᾶς *ἐμπειρίας* πού ὑποτίθεται ὅτι διαφωνεῖ μὲ τὴν ἰδέα· ἡ ἐμπειρία δὲν θὰ ὑπῆρχε κἂν ἂν εἶχαν αἴφνης εἰσαχθεῖ ἔγκαιρα θεσμοὶ σύμφωνοι μὲ τὶς ιδέες ἀντὶ οἱ χοντροκομμένες ἔννοιες νὰ ματαιώσουν κάθε καλὴ πρόθεση, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶχαν ἀντληθεῖ ἀπὸ τὴν ἐμπειρία».⁵ Ὁ Καντ βλέπει τὴν ἰδέα ὡς κάτι ἀναγκαῖο, ὡς τὸν στόχο πού ἡ ἐπιδίωξή μας θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι νὰ τὸν ἀναδείξουμε σὲ *πρότυπο* γιὰ τὴν ἐπίτευξη ἐνὸς [464] μέγιστου καὶ νὰ φέρουμε τὴν κατάσταση τῆς ἐνεργοῦ πραγματικότητας ὅλο καὶ πιὸ κοντὰ του.

Ἐφ' ὅσον ὁμως προέκυψε τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι ἡ ἰδέα εἶναι ἡ ἐνότητα τῆς ἔννοιας καὶ τῆς ἀντικειμενικότητας, τὸ ἀληθές, ἡ ἰδέα δὲν πρέπει νὰ λογίζεται μόνον ὡς ἓνας *στόχος* πού θὰ ἔπρεπε νὰ προσεγγίσουμε ἐνῶ ὁ ἴδιος θὰ παρέμενε ἓνα εἶδος *ἐπέκεινα*, ἀλλὰ θὰ πρέπει νὰ θεωροῦμε ὅτι κάθε τι τὸ ἐνεργᾶ πραγματικὸ *ὑπάρχει* μόνον ἐφ' ὅσον ἔχει τὴν ἰδέα μέσα του καὶ τὴν ἐκφράζει. Δὲν εἶναι ὅτι τὸ ἀντικείμενο, γενικὰ ὁ ἀντικειμενικὸς καὶ ὑποκειμενικὸς κόσμος *ὀφείλουν* ἀπλῶς καὶ μόνο νὰ *συμπίπτουν* μὲ τὴν ἰδέα, ἀλλὰ ὅτι τὸ ἀντικείμενο, ὁ ἀντικειμενικὸς καὶ ὑποκειμενικὸς κόσμος εἶναι ἡ σύμπτωση τῆς ἔννοιας καὶ τῆς πραγματικότητας· ἐκείνη ἡ πραγματικότητα πού δὲν ἀντιστοιχεῖ στὴν ἔννοια εἶναι ψιλὸ *φαινόμενο*, τὸ ὑποκειμενικὸ, τυχαῖο, αὐθαίρετο, τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ἄν ποῦμε πὼς δὲν ἀνευρίσκεται στὴν ἐμπειρία κανένα ἀντικείμενο πού νὰ συμπίπτει πλήρως μὲ τὴν *ιδέα*, τότε ἀντιπαραβάλλουμε τὴν ἰδέα δίκην ὑποκειμενικοῦ κριτηρίου στὸ ἐνεργῶς πραγματικὸ· ὁμως τὸ τί θὰ ὀφείλε στ' ἀλήθεια νὰ *εἶναι* κάτι, ἂν δὲν μετεῖχε τῆς ἔννοιάς του καὶ ἡ ἀντικειμενικότητά του δὲν ἦταν καθόλου συναφῆς μὲ τὴν ἔννοια αὐτή, δὲν μποροῦμε νὰ τὸ ποῦμε· γιὰ τὴν ἰδέα ἦταν τὸ τίποτα. Τὸ μηχανικὸ καὶ χημικὸ ἀντικείμενο, ὅπως τὸ στερούμενο νοῦ ὑποκείμενο καὶ ὁ νοῦς πού ἔχει συνείδηση μόνο τοῦ περατοῦ, ὄχι τῆς οὐσίας τοῦ περατοῦ, [175] ἔχοντας διαφορετικὴ φύση, δὲν ἔχουν βέβαια τὴν ἔννοιά τους ὑπαρκτῆ πάνω τους *ὑπὸ τὴν οἰκεία ἐλεύθερη μορφή* τῆς. Ὅμως δύνανται νὰ εἶναι ἐν γένει κάτι ἀληθές μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι ἡ ἔνωση τῆς ἔννοιάς τους καὶ τῆς πραγματικότητας, τῆς ψυχῆς τους καὶ τοῦ σώματός τους. Ὅλα ὅπως ἡ πολιτεία, ἡ ἐκκλησία, παύουν νὰ εἶναι ὑπαρκτὰ ὅταν ἔχει καταλυθεῖ ἡ ἐνότητα τῆς ἔννοιάς τους καὶ τῆς πραγματικότητάς τους· ὁ ἄνθρωπος, τὸ ἔμβιο εἶναι νεκρὸ ὅταν μέσα του χωρίζονται ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα· ἡ νεκρὴ φύση, ὁ μηχανικὸς καὶ χημικὸς κόσμος –ἂν, γιὰ τὴν ἀκρίβεια, ἐκλάβουμε τὸ «νεκρὸ» ὡς τὸν ἀνόργανο κόσμον, διότι ἀλλιῶς δὲν θᾶχε τὸ παραμικρὸ θετικὸ νόημα–, ἡ νεκρὴ φύση, λοιπόν, ἂν καταταμηθεῖ στὴν ἔννοιά της καὶ στὴν πραγματικότητά της, δὲν εἶναι παρὰ ἡ ὑποκειμενικὴ ἀφαίρεση μιᾶς νοούμενης μορφῆς καὶ μιᾶς ἄμορφης ὕλης. Ὁ νοῦς, πού δὲν θὰ ἦταν ἰδέα, [465] ἐνότητα τῆς ἴδιας τῆς ἔννοιας μὲ τὸν ἑαυτό της –[ὁ νοῦς πού δὲν θὰ ἦταν]⁶ ἡ ἔννοια πού θὰ εἶχε γιὰ πραγματικότητά της τὴν ἴδια

⁵ Βλ. ὁ.π., Β 373.

⁶ Ἄλλη ἀνάγνωση: «ὁ νοῦς πού θὰ ἦταν».

τὴν ἔννοια—, θὰ ἦταν ὁ νεκρὸς νοῦς, ὁ στερούμενος νοῦ, ἓνα ὑλικὸ ἀντικείμενο.

Τὸ εἶναι ἔφτασε νὰ ἔχει τὴν σημασία τῆς ἀλήθειας ἐφ’ ὅσον ἡ ἰδέα εἶναι ἡ ἐνότητα τῆς ἔννοιας καὶ τῆς πραγματικότητας· ἄρα ὑπάρχει πιά μόνον ὅ,τι εἶναι ἰδέα.⁷ Ὡς ἐκ τούτου, τὰ πεπερασμένα πράγματα εἶναι πεπερασμένα καθ’ ὅσον δὲν ἔχουν πλήρως ἐπ’ αὐτῶν τὴν πραγματικότητα τῆς ἔννοιάς τους, παρὰ χρειάζονται ἄλλα πρὸς τοῦτο — ἢ ἀντίστροφα καθ’ ὅσον προϋποτίθενται ὡς ἀντικείμενα, ὅποτε ἔχουν τὴν ἔννοια ὡς ἐξωτερικὸ προσδιορισμὸ ἐπάνω τους. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆς τῆς περατότητας, αὐτὰ δὲν ὑπερβαίνουν τὴν ἐξωτερικὴ σκοπιμότητα. Ὅτι τὰ ἐνεργῶς πραγματικὰ πράγματα δὲν συμπίπτουν μὲ τὴν ἰδέα εἶναι ἡ ὄψη τῆς περατότητάς τους, τῆς ἀναλήθειάς τους, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία εἶναι ἀντικείμενα, καθένα προσδιορισμένο μηχανικὰ, χημικὰ ἢ ἀπὸ ἓναν ἐξωτερικὸ σκοπὸ, ἀνάλογα μὲ τὴν διαφορετικὴ σφαῖρα τοῦ καὶ ἐντὸς τῶν συναφειῶν τῆς ἀντικειμενικότητας. Ἡ δυνατότητα ἡ ἰδέα νὰ μὴν ἔχει ἐπεξεργαστεῖ πλήρως τὴν πραγματικότητά της, νὰ τὴν ἔχει ὑπαγάγει στὴν ἔννοια μὲ ἡμιτελὴ τρόπο, ὀφείλεται στὸ ὅτι ἡ ἰδέα ἔχει περιορισμένο περιεχόμενο, στὸ ὅτι, ὅσο οὐσιωδῶς κι ἂν εἶναι ἡ ἰδέα ἐνότητα τῆς ἔννοιας καὶ τῆς πραγματικότητας, ἄλλο τόσο οὐσιωδῶς εἶναι καὶ διαφορὰ τους· γιατί μόνον τὸ ἀντικείμενο εἶναι ἡ ἄμεση ἐνότητα, πάει νὰ πεῖ μιὰ ἐνότητα ποῦ ὑπάρχει μόνον αὐτὴ τούτη. Ἄν ὅμως ἓνα ἀντικείμενο, π.χ. ἡ πολιτεία, δὲν συμφωνοῦσε διόλου μὲ τὴν ἰδέα του, ποῦ σημαίνει ὅτι δὲν θὰ ἦταν μᾶλλον διόλου ἢ ἰδέας τῆς πολιτείας, ἐὰν ἡ πραγματικότητά του, ποῦ εἶναι τὰ αὐτοσυνειδητὰ ἄτομα, δὲν ἀντιστοιχοῦσε διόλου στὴν ἔννοια, τότε ἡ ψυχὴ τοῦ καὶ τὸ σῶμα τοῦ θὰ εἶχαν χωριστεῖ· ἡ μὲν θὰ δραπετεύε σὲ ἀπόμερες περιοχὲς τῆς σκέψης, τὸ δὲ θὰ ἦταν διασπαρμένο στὶς καθέκαστες ἀτομικότητες· ὅμως μιὰ καὶ τὴν φύση τῶν καθέκαστων ἀτομικότητων ἀποτελεῖ οὐσιαστικότερα ἡ ἔννοια τῆς πολιτείας, ἢ ἐν λόγῳ ἔννοια θὰ ὑπάρχει μέσα τους ὡς μιὰ τόσο ἰσχυρὴ ὀρμή, ὥστε νὰ πιέζονται νὰ τὴν μεταφράσουν σὲ πραγματικότητα, ἔστω καὶ μόνον ἐν εἶδει ἐξωτερικῆς σκοπιμότητας, ἢ νὰ τὴν ἀποδεχτοῦν ὡς [πραγματικότητα], εἰδεμὴ ἀναγκαστικὰ θὰ καταστρέφονταν. Ἡ [176] χεῖριστη πολιτεία, ποῦ ἡ πραγματικότητά της ἐλάχιστα ἀντιστοιχεῖ στὴν ἔννοια, [466] στὸ μέτρο ποῦ συνεχίζει νὰ ὑπάρχει, συνεχίζει νὰ εἶναι ἰδέα· τὰ ἄτομα συνεχίζουν νὰ ὑπακοῦν σὲ μιὰ ἰσχυρὴ ἔννοια.

Ἡ ἰδέα δὲν ἔχει ὅμως μόνον τὸ γενικότερο νόημα τοῦ ἀληθινοῦ εἶναι, τῆς ἐνότητας ἔννοιας καὶ πραγματικότητας, ἀλλὰ τὸ ἀκριβέστερο [νόημα τῆς] ὑποκειμενικῆς ἔννοιας καὶ τῆς ἀντικειμενικότητας.⁸ Γιὰ τὴν ἀκρίβεια, ἡ ἔννοια ὡς ἔννοια εἶναι ἡ ἴδια ἢδη ἢ ταυτότητα τοῦ ἑαυτοῦ της καὶ τῆς πραγματικότητας· γιατί ἡ ἀόριστη ἔκφραση «πραγματικότητα» δὲν δηλώνει γενικὰ τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ ὀρισμένο εἶναι· κάτι τὸ ὁποῖο διαθέτει ἡ ἔννοια μὲ τὴν μερικότητά της καὶ τὴν καθεκαστότητά της. Ἐπίσης ἡ ἀντικειμενικότητα εἶναι περαιτέρω ἡ ὀλικὴ ἔννοια ποῦ ἔχει βγεῖ ἀπὸ τὸν καθορισμὸ της κι ἔχει συναχθεῖ στὴν ταυτότητα μὲ τὸν ἑαυτὸ της. Στὴν μὲν ὑποκειμενικότητα, ὁ καθορισμὸς, δηλαδὴ ἡ διαφορὰ τῆς ἔννοιας, εἶναι μιὰ ἐπίφαση, ἢ ὁποία ἔχει ἄμεσα ἀναιρεθεῖ καὶ ἐπιστρέφει στὸ καθ’ ἑαυτὸν, ἦτοι στὴν ἀρνητικὴ ἐνότητα: ἐνυπάρχον κατηγορήμα. Στὴν δὲ ἀντικειμενικότητα, ὅμως, ὁ καθορισμὸς ἔχει τεθεῖ ὡς ἄμεση ὀλότητα, ὡς ἐξωτερικὸ ὅλον. Ἡ ἰδέα ἔχει φανεῖ ὅτι εἶναι ἡ ἔννοια ἀποδεσμευμένη ἀπὸ τὴν ἀμεσότητα, ὅπου τελοῦσε βυθισμένη στὸ ἀντικείμενο, καὶ διαθέσιμη πάλι γιὰ τὴν ὑποκειμενικότητά της, μιὰ ἔννοια ποῦ διακρίνεται ἀπὸ τὴν ἀντικειμενικότητά της ἐνῶ ἡ τελευταία δὲν παύει νὰ ὀρίζεται ἀπὸ τὴν ἔννοια καὶ νᾶχει τὴν οὐσιακότητά της μόνον σ’ αὐτήν. Δικαίως ὀρίσθηκε συνεπῶς αὐτὴ ἢ ταυτότητα ὡς τὸ ὑποκείμενο-ἀντικείμενο, ἀφοῦ εἶναι τόσο ἢ τυπικὴ ἢ ὑποκειμενικὴ ἔννοια ὅσο καὶ τὸ ἀντικείμενο ὡς τέτοιο. Ὅμως αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ προσεγγίσουμε ἀκριβέστερα. Ἡ ἔννοια, ἐφ’ ὅσον

⁷ Ἄλλη ἀνάγνωσις: «τὸ εἶναι εἶναι πιά μόνον ὅ,τι εἶναι ἡ ἰδέα».

⁸ Ἄλλη ἀνάγνωσις: «[νόημα τῆς ἐνότητας τῆς] ὑποκειμενικῆς ἔννοιας καὶ τῆς ἀντικειμενικότητας».

ἔχει στ' ἀλήθεια πετύχει τὴν πραγματικότητά της, εἶναι ἡ ἀπόλυτη κρίση ὅπου τὸ ὑποκείμενο διακρίνει τὸν ἑαυτό του, ὡς αὐτοσχετιζόμενη ἀρνητικὴ ἐνότητα, ἀπὸ τὴν ἀντικειμενικότητά του καὶ τὸ ἴδιο εἶναι ὅ,τι εἶναι ἡ ἀντικειμενικότητά του αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, ὅμως ἐπὶ τῆς οὐσίας σχετίζεται ἀφ' ἑαυτοῦ μὲ τὴν ἀντικειμενικότητά του – ὁπότε εἶναι *αὐτοσκοπὸς καὶ ὄρμη* – γι' αὐτὸ τὸν λόγο ὅμως, τὴν ἀντικειμενικότητα, τὸ ὑποκείμενο δὲν τὴν ἔχει ἄμεσα ἐπάνω του – τὸ ὑποκείμενο θὰ ἦταν ἔτσι μόνον ἢ χαμένη στὴν ἀντικειμενικότητα ὀλότητα τοῦ ἀντικειμένου ὡς τέτοιου – ἀντιθέτως, ἡ ἀντικειμενικότητα εἶναι ἡ πραγμάτωση τοῦ σκοποῦ, μιὰ ἀντικειμενικότητα *τεθειμένη* ἀπὸ τὴν δραστηριότητα τοῦ σκοποῦ [467], ἡ ὁποία, ἐπειδὴ εἶναι *θέσει*, διαθέτει τὴν ὑπόσταση καὶ τὴν μορφή της μόνον ἐφ' ὅσον διαπνέεται ἀπὸ τὸ ὑποκείμενό της. ὄντας ἀντικειμενικότητα, ἔχει πάνω της τὴν στιγμή τῆς *ἐξωτερικότητας* τῆς ἔννοιας καὶ κατὰ τοῦτο εἶναι γενικὰ ἢ πλευρὰ τῆς περατότητας, τῆς μεταβλητότητας καὶ τοῦ φαινομένου, τῆς ὁποίας ἡ κατάρρευση συνίσταται δὲ στὸ ὅτι ἐπιστρέφει στὴν ἀρνητικὴ ἐνότητα τῆς ἔννοιας· ἡ ἀρνητικότητα, διὰ τῆς ὁποίας τεκμαίρεται ὅτι ἡ ἀδιάφορη ἀλληλοεξωτερικότητα τῆς ἀντικειμενικότητας εἶναι κάτι πὺ δὲν εἶναι οὐσιώδες καὶ πὺ ὑπάρχει θέσει, εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἔννοια. Συνεπῶς ἡ ἰδέα, παρὰ τὴν ἐν λόγῳ ἀντικειμενικότητα, εἶναι δίχως ἄλλο *ἀπλή* καὶ *ἄυλη*, γιατί ἡ ἐξωτερικότητα ὑπάρχει μόνον ὡς ὀριζόμενη ἀπὸ τὴν ἔννοια καὶ στεγαζόμενη στὴν ἀρνητικὴ ἐνότητα τῆς ἔννοιας· ἐφ' ὅσον ὑφίσταται ὡς ἀδιάφορη ἐξωτερικότητα, ἡ ἴδια δὲν εἶναι μόνο παραδομένη στὸν μηχανισμό ἐν γένει, ἀλλὰ ὑπάρχει μόνον ὡς τὸ παροδικὸ καὶ ἀναληθές. – Καίτοι λοιπὸν ἡ ἰδέα ἔχει τὴν πραγματικότητά της σὲ μιὰ ὑλικότητα, [177] ἡ τελευταία δὲν εἶναι ἓνα ἀφηρημένο *εἶναι* τὸ ὁποῖο ὑφίσταται καθ' ἑαυτὸν ἀπέναντι στὴν ἔννοια, ἀλλ' ὑπάρχει μόνον ὡς *γίνεσθαι*, λόγῳ τῆς ἀρνητικότητας τοῦ ἀδιάφορου «εἶναι» ὡς ἀπλοῦ καθορισμοῦ⁹ τῆς ἔννοιας.

Ἀπὸ αὐτὰ προκύπτουν οἱ ἐξῆς ἀκριβέστεροι προσδιορισμοὶ τῆς ἰδέας – *πρῶτον*, ἰδέα εἶναι ἡ ἀπλή ἀλήθεια, εἶναι ἡ ταυτότητα τῆς ἔννοιας καὶ τῆς ἀντικειμενικότητας ὡς ἓνα *καθόλου* στὸ ὁποῖο ἡ ἀντίθεση καὶ ἡ ὑπόσταση τοῦ ἐπιμέρους ἔχουν διαλυθεῖ μέσα τὴν ταυτόσημη μὲ τὸν ἑαυτό της ἀρνητικότητά τους¹⁰ καὶ ὑπάρχουν ὡς ὁμοιότητα πρὸς ἑαυτόν. *Δεύτερον*, ἰδέα εἶναι ἡ *σχέση* τῆς καθ' ἑαυτὴν ὑπάρχουσας ὑποκειμενικότητας τῆς ἀπλῆς ἔννοιας καὶ τῆς *διακριτῆς* ἀπ' αὐτὴν ἀντικειμενικότητάς της· ἡ πρώτη εἶναι κατ' οὐσίαν *ὄρμη* ἄρσης αὐτοῦ τοῦ χωρισμοῦ καὶ ἡ δεύτερη τὸ ἀδιάφορο θέσει, ἡ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀδιάφορη ὑπόσταση. ὄντας αὐτὴ ἡ σχέση, ἡ ἰδέα εἶναι ἡ *διαδικασία* τῆς διαίρεσής της στὴν ἀτομικότητα καὶ στὴν ἀνόργανη φύση τῆς ἴδιας καὶ τῆς ἐπαναφορᾶς πάλι τῆς δεύτερης ὑπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ ὑποκειμένου, τῆς ἐπιστροφῆς στὴν ἀρχικὴ ἀπλή καθολικότητα. Ἡ *ταυτότητα* τῆς ἰδέας μὲ τὸν ἑαυτό της εἶναι ἓνα μὲ τὴν *διαδικασία*· ἡ σκέψη πὺ λυτρώνει τὴν ἐνεργὸν πραγματικότητα ἀπὸ τὴν ἐπίφαση τῆς ἄσκοπης μεταβλητότητας [468] καὶ τὴν μεταρσιώνει σὲ *ἰδέα* δὲν πρέπει νὰ παριστᾷ τούτῃ τὴν ἀλήθεια τῆς ἐνεργοῦ πραγματικότητας ὡς μιὰ νεκρὴ ἠσυχία, ὡς μιὰ ψιλὴ *εἰκόνα*, χωρὶς ἀνάγλυφο, δίχως ὄρμη καὶ κίνηση, ὡς ἓνα δαιμόνιο ἢ ἀριθμὸ, ἢ μιὰ ἀφηρημένη σκέψη· ἡ ἰδέα, λόγῳ τῆς ἐλευθερίας πὺ ἀποκτᾷ μέσα της ἡ ἔννοια, ἐνέχει καὶ τὴν *σκληρότερη ἀντίθεση*· ἡ ἠσυχία τῆς ἰδέας συνίσταται στὴν ἀσφάλεια καὶ βεβαιότητα μὲ τὴν ὁποία αἰωνίως δημιουργεῖ μιὰ τέτοια ἀντίθεση καὶ αἰωνίως τὴν ὑπερβαίνει, καὶ στὸ ὅτι, ἐν μέσῳ ἀντίθεσης, ἡ ἰδέα δὲν ἀφίσταται τοῦ ἑαυτοῦ της.

Ἀρχικὰ ἡ ἰδέα ὑπάρχει ὅμως καὶ πάλι μόνο *ἄμεσα*, δηλαδὴ μόνο ἐν τῇ *ἐννοίᾳ* της· ἡ ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα εἶναι μὲν σύμφωνη μὲ τὴν ἔννοια, ἀλλ' ἀκόμα δὲν ἔχει ἐλευθερωθεῖ μέχρι τοῦ νὰ γίνῃ ἡ ἔννοια, καὶ *κατὰ τὸν ἑαυτό της* δὲν εἶναι ὑπαρκτὴ ὡς

⁹ Ἄλλη ἀνάγνωση: «ὡς ἀπλὸς καθορισμός».

¹⁰ Ἄλλη ἀνάγνωση: «ἀρνητικότητά του».

ή έννοια. Ἐτσι λοιπὸν ή έννοια εἶναι μὲν *ψυχή*, ἀλλὰ ή ψυχή ὑπάρχει μὲ τὸν τρόπο κάτι *ἄμεσου*, πὸν σημαίνει ὅτι ὁ καθορισμὸς της δὲν ὑπάρχει ὡς αὐτή ή ἴδια, ὅτι ή ψυχή δὲν ἔχει ἀντίληψη τοῦ ἑαυτοῦ της ὡς ψυχῆς, δὲν ἔχει μέσα στὸν ἑαυτό της τὴν ἀντικειμενική πραγματικότητά της· ή έννοια ὑπάρχει ὡς μιὰ ψυχή ὄχι ἀκόμα *ἔμψυχη*.

Ἐτσι ή ιδέα εἶναι ΠΡΩΤΑ ή *ζωή*· εἶναι ή έννοια, ή ὁποία, ὄντας διακριτή ἀπὸ τὴν ἀντικειμενικότητά της, ἀπλὴ μέσα της, διαποτίζει τὴν ἀντικειμενικότητά της καί, ὡς αὐτοσκοπὸς πὸν εἶναι, ἔχει τὴν τελευταία γιὰ μέσον της καί τὴν θέτει ὡς μέσον της, πλὴν ὑπάρχει ἔμμενῶς μέσα σὲ αὐτὸ τὸ μέσον καί μέσα σὲ αὐτὸν ή ἴδια συνίσταται στὸν πραγματοποιημένο, ταυτόσημο μὲ τὸν ἑαυτό του σκοπὸ. – Αὐτή ή ιδέα, λόγῳ τῆς ἀμεσότητάς της, ἔχει γιὰ μορφή τῆς ὑπαρξῆς της τὴν *καθεκαστότητα*. Ὅμως ή ἀνάκλαση τῆς ἀπόλυτης διαδικασίας της στὴν ἴδια αὐτὴ διαδικασία ἀποτελεῖ ἄρση αὐτῆς τῆς ἄμεσης καθεκαστότητας· ή έννοια, ή ὁποία μὲς στὴν καθεκαστότητα εἶναι, καθὸ καθολικότητα, τὸ *ἔσωτερικό*, καθιστᾷ τὴν ἐξωτερικότητα καθολικότητα, ἥτοι θέτει τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς έννοιας ὡς αὐτομοιότητα. Ἐτσι ή ιδέα εἶναι,

δεύτερον, ή ιδέα τοῦ *ἀληθοῦς* καί τοῦ *ἀγαθοῦ*, ὡς *γνώση* καί *θέληση*. [178] Ἀρχικὰ εἶναι πεπερασμένη γνώση καί πεπερασμένη θέληση, ὅπου τὸ ἀληθὲς καί τὸ ἀγαθὸ ἀκόμα διακρίνονται καί ἀμφότερα ὑπάρχουν πρῶτα μόνον ὡς *στόχος*. Ἡ έννοια ἔχει ἀρχικὰ ἐλευθερώσει τὸν ἑαυτό της γιὰ νὰ γίνει ὁ ἑαυτὸς της καί ἔχει δώσει στὸν ἑαυτό της γιὰ πραγματικότητα πρῶτα μόνον μιὰ *ἀφηρημένη ἀντικειμενικότητα*. Ἡ διαδικασία αὐτῆς τῆς περατῆς γνώσης καί πράξης καθιστᾷ ὅμως τὴν [469] ἀρχικὰ ἀφηρημένη καθολικότητα ὀλότητα, ὁπότε ή ἴδια γίνεται *πλήρης ἀντικειμενικότητα*. – Δηλαδή, ἂν τὸ δοῦμε ἀπ' τὴν ἄλλη πλευρά, ή *ζωή* ἔχει γιὰ προϋπόθεση ἕναν ἀντικειμενικὸ κόσμο, ἐνῶ ὁ περατὸς νοῦς, τουτέστιν ὁ ὑποκειμενικὸς, τὸν *καθιστᾷ προϋπόθεσή* του· ή δραστηριότητά του συνίσταται δὲ στὸ νὰ ἀναιρεῖ αὐτὴ τὴν προϋπόθεση καί νὰ τὴν καθιστᾷ κάτι τεθειμένο. Ἐτσι πραγματικότητά του εἶναι κατ' αὐτὸν ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος ἢ, ἀντίστροφα, ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος εἶναι ή ιδεατότητα στὴν ὁποία ὁ ἴδιος ἀναγνωρίζεται.

Τρίτον, ὁ νοῦς γνωρίζει τὴν ιδέα ὡς μιὰν *ἀπόλυτη ἀλήθεια*, ὡς τὴν ἀλήθεια πὸν ὑπάρχει αὐτὴ καθ' αὐτή τὴν ἄπειρη ιδέα, μέσα στὴν ὁποία τὸ τί γνωρίζω καί τὸ πῶς ἐνεργῶ ἔχουν ἐξομοιωθεῖ καί ή ὁποία εἶναι ή *ἀπόλυτη αὐτεπίγνωσή* της.

Πρῶτο κεφάλαιο

Ἡ ζωή

[179] Ἡ ιδέα τῆς ζωῆς ἀφορᾷ ἕνα ἀντικείμενο τόσο συγκεκριμένο καί, ἂν θέλετε, τόσο πραγματικό, ὥστε μὲ αὐτὴν μπορεῖ νὰ φαίνεται νὰ ὑπερβαίνουμε τὸ πεδίο τῆς λογικῆς, ἔτσι ὅπως τὴν φανταζόμαστε συνήθως. Ἄν βέβαια ή λογικὴ ἦταν νὰ περιέχει μόνον κενές, νεκρὲς μορφὲς σκέψης, δὲν θὰ μπορούσε γενικὰ νὰ γίνει μέσα της λόγος γιὰ κανένα περιεχόμενο ὅπως ή ιδέα ἢ ή ζωή. Ἄν ή ἀπόλυτη ἀλήθεια εἶναι, ὅμως, τὸ ἀντικείμενο τῆς λογικῆς, καί ή *ἀλήθεια* ὑπάρχει ὡς τέτοια οὐσιαστικὰ *στὴν γνώση*, θὰ ἔπρεπε τοῦλάχιστον νὰ πραγματευτοῦμε μέσα της τὴν *γνώση*. – Μετὰ τὴν λεγόμενη καθαρὴ λογικὴ εἴθισται νὰ τοποθετοῦν ἐπίσης καί μιὰ *ἐφαρμοσμένη* λογικὴ –μιὰ λογικὴ πὸν καταπιάνεται μὲ τὴν *συγκεκριμένη γνώση*, γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρω ἕναν σωρὸ *ψυχολογία* καί *ἀνθρωπολογία* πὸν θεωροῦν συχνὰ ἀναγκαῖο ν' ἀνακατεύουν στὴν λογικὴ. Πλὴν ή ἀνθρωπολογικὴ καί ψυχολογικὴ ὄψη τῆς γνώσης ἀφορᾷ τὸ *φαινόμενό* της, ὅπου ή κατὰ τὸν ἑαυτό της έννοια δὲν συνίσταται ἀκόμα στὸ νὰ ἔχει μιὰ ὁμοιά της ἀντικειμενικότητα (Objektivität), τουτέστιν νὰ ἔχει τὸν ἑαυτό της γιὰ ἀντικείμενο

(Objekt). [470] Τὸ μέρος τῆς λογικῆς πὸν ἐξετάζει τὸ ἀντικείμενο¹¹ δὲν ἀνήκει στὴν ἐφαρμοσμένη λογικὴ ὡς τέτοια· ἂν ἦταν ἔτσι, κάθε ἐπιστῆμη θὰ συγκαταλέγονταν στὴν λογικὴ, γιατί καθεμίᾳ, ἐφ’ ὅσον συνίσταται στὸ νὰ ἐκλαμβάνει τὸ ἀντικείμενό της κάτω ἀπὸ μορφὲς τῆς σκέψης καὶ τῆς ἔννοιας, εἶναι μιὰ ἐφαρμοσμένη λογικὴ. – Ἡ ὑποκειμενικὴ ἔννοια ἔχει προϋποθέσεις πὸν ἐκτίθενται ὑπὸ ἀνθρωπολογικὴ μορφή, ὑπὸ ψυχολογικὴ μορφή, μεταξὺ ἄλλων. Ὅμως μόνον οἱ προϋποθέσεις τῆς καθαρῆς ἔννοιας ἀνήκουν στὴν λογικὴ, ἐφ’ ὅσον αὐτὲς ἔχουν τὴν μορφή καθαρῶν σκέψεων, ἀφηρημένων οὐσιοτήτων: οἱ προσδιορισμοὶ τοῦ ὄντος (*Sein*) καὶ τῆς οὐσίας. Ἔτσι τὸ μόνο ἀπὸ τὰ σχήματα τῆς προϋπόθεσης τῆς γνώσης –τῆς αὐτοσύλληψης τῆς ἔννοιας–, πὸν ἡ λογικὴ πρέπει νὰ πραγματεύεται, εἶναι τὸ σχῆμα πὸν τὸ ἴδιο εἶναι ἰδέα, κανένα ἄλλο· αὐτὸ πάλι τὸ σχῆμα πρέπει κατ’ ἀνάγκη νὰ ἐξετάζεται μέσα της. Αὐτὴ τώρα ἡ προϋπόθεση εἶναι ἡ ἄμεση ἰδέα· γιατί καθὼς ἡ γνώση εἶναι ἡ ἔννοια ἐφ’ ὅσον ὑπάρχει κατὰ τὸν ἑαυτὸ της, πλὴν ὡς κάτι ὑποκειμενικὸ σὲ σχέση μὲ κάτι ἀντικειμενικὸ, ἡ ἐν λόγω ἔννοια σχετίζεται μὲ τὴν ἰδέα ὡς *προϋποτιθέμενη* ἢ *ἄμεση*. Ἡ δὲ ἄμεση ἰδέα εἶναι ἡ *ζωή*.

Κατὰ τοῦτο, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὑποστηρίξει ὅτι εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ἐξεταστῆι στὴν λογικὴ ἡ ἰδέα τῆς ζωῆς διότι –ὅπως ἀναγνωρίζεται ἀνεξαρτήτως αὐτοῦ– εἶναι ἀναγκαῖο νὰ πραγματευθοῦμε στὴν λογικὴ τὴν συγκεκριμένη ἔννοια τῆς γνώσης. Ἡ ἰδέα τῆς ζωῆς εἶναι ὅμως ἀπόρροια τῆς ἴδιας τῆς [180] ἀναγκαιότητας τῆς ἔννοιας· ἡ *ἰδέα*, τὸ αὐτὸ καθ’ αὐτὸ ἀληθές εἶναι οὐσιαστικὰ ἀντικείμενο τῆς λογικῆς· δεδομένου ὅτι πρέπει νὰ ἐξεταστῆι πρῶτα ὡς πρὸς τὴν ἀμεσότητά της, πρέπει νὰ ἐκληφθεῖ καὶ νὰ γνωσθεῖ ὑπὸ αὐτὸ τὸν καθορισμό, ὑπὸ τὸν ὁποῖο εἶναι *ζωή*, προκειμένου ἡ ἐξέτασή της νὰ μὴν εἶναι κάτι τὸ κενὸ καὶ ἀόριστο. Τρόπον τινὰ ἀξιοσημεῖωτο εἶναι μόνον τὸ πόσο διαφέρει ἡ λογικὴ ἔποψη τῆς ζωῆς ἀπὸ μιὰν ἄλλη ἐπιστημονικὴ ἔποψή της· ἐν τούτοις δὲν μᾶς ἀφορᾷ ἐδῶ πῶς τὴν πραγματεύονται οἱ μὴ φιλοσοφικὲς ἐπιστῆμες, ἀλλὰ μόνον πῶς διακρίνεται ἡ λογικὴ ζωὴ ὡς καθαρὴ ἰδέα ἀπὸ τὴν ἐξεταζόμενη στὴν *Φιλοσοφία τῆς φύσης* φυσικὴ ζωὴ καὶ ἀπὸ τὴν ζωὴ [471] στὸ μέτρο πὸν συνδέεται μὲ τὸν νοῦ. – Ἡ πρώτη ὑπάρχει ὡς ἡ ζωὴ τῆς φύσης, ἡ ζωὴ ἐφ’ ὅσον εἶναι ἐρριμμένη ἔξω της στὴν *ἐξωτερικότητα τῆς ὑπόστασης*, ἔχοντας ὡς ὄρο ὑπαρξῆς τὴν ἀνόργανη φύση, μὲ τίς στιγμὲς τῆς ἰδέας νὰ εἶναι μιὰ πολλαπλότητα ἐνεργῶν σχημάτων. Ἡ ζωὴ στὴν ἰδέα στερεῖται τέτοιων *προϋποθέσεων*, οἱ ὁποῖες ὑπάρχουν ὡς σχήματα τῆς ἐνεργοῦ πραγματικότητας· προϋπόθεσή της εἶναι ἡ *ἔννοια*, ὅπως ἐξετάστηκε, ἀφ’ ἑνὸς μὲν ὡς ὑποκειμενικὴ, ἀφ’ ἑτέρου δὲ ὡς ἀντικειμενικὴ. Στὴν φύση ἡ ζωὴ ἐμφανίζεται ὡς τὸ ἀνώτατο ἐπίπεδο στὸ ὁποῖο φθάνει ἡ ἐξωτερικότητά της ὅταν ἔχει εἰσέλθει μέσα της καὶ αἶρεται μέσα στὴν ὑποκειμενικότητα. Στὴν λογικὴ τὸ ἀπλὸ «ἐντὸς ἑαυτοῦ» εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖο ἔχει φθάσει τὴν ἀληθινὰ ἀντίστοιχὴ του ἐξωτερικότητα μὲ τὴν ἰδέα τῆς ζωῆς· ἡ ἔννοια, πὸν ἀνακύπτει πρωτύτερα ὡς ὑποκειμενικὴ, εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς· εἶναι ἡ ὁρμὴ ἢ ὁποῖα, μέσα ἀπὸ τὴν ἀντικειμενικότητα, μεσολαβεῖ γιὰ νὰ παράσχει τὴν πραγματικότητά της στὸν ἑαυτὸ της. Ἐφ’ ὅσον ἡ φύση φθάνει ἀπὸ τὴν ἐξωτερικότητά της σὲ αὐτὴ τὴν ἰδέα, ὑπερβαίνει τὸν ἑαυτὸ της· τὸ τέλος της δὲν ὑπάρχει ὡς ἀφετηρία της ἀλλὰ ὡς ὄριό της, ὅπου ἡ ἴδια αὐτοαναιρεῖται. – Ὅμοίως οἱ στιγμὲς τῆς πραγματικότητας τῆς ἰδέας τῆς ζωῆς δὲν ἀποκτοῦν μέσα της τὸ σχῆμα ἐξωτερικῆς ἐνεργοῦ πραγματικότητας, ἀλλὰ παραμένουν κλεισμένες στὴν μορφή τῆς ἔννοιας.

Μὲς στὸν νοῦ, ὅμως, ἡ ζωὴ ἐμφανίζεται καὶ ὡς ἀντιπαρτιθέμενη στὸν νοῦ, καὶ ὡς ἐνοποιημένη μαζί του, κι αὐτὴ πάλι ἡ ἐνόητα ἐμφανίζεται ὡς γέννημα ἀμιγῶς δικό του. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια, ἡ ζωὴ πρέπει ἐδῶ νὰ ἐκληφθεῖ γενικὰ μὲ τὸ κυρίως νόημά της, ὡς *φυσικὴ ζωὴ*, γιατί αὐτὸ πὸν ὀνομάζεται *ζωὴ τοῦ νοῦ* ὡς νοῦ εἶναι ἡ ἰδιαιτεροτήτά

11. Ἄλλη ἀνάγνωση: «αὐτὴ τὴν γνώση».

του πού αντιπαρατίθεται στην ψιλή ζωή· ὅπως γίνεται αντίστοιχα λόγος για τὴν φύση τοῦ νοῦ, παρ' ὅλο πού ὁ νοῦς δὲν εἶναι τίποτα φυσικὸ ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἀντίθετο ἀπὸ τὴν φύση. Συνεπῶς, καὶ ἡ ζωὴ ὡς τέτοια εἶναι μέσον γιὰ τὸν νοῦ, ὁπότε αὐτὸς τῆς ἀντιπαρατίθεται· καὶ εἶναι ὁ νοῦς ἔμβιο ἄτομο, μὲ τὴν ζωὴ νὰ εἶναι τὸ σῶμα του, καὶ αὐτὴ ἡ ἐνότητα τοῦ νοῦ μὲ τὴν ζωντανὴν σωματικότητά του [472] γεννιέται ἀπὸ τὸν ἴδιο καὶ προβάλλεται ὡς *ιδεῶδες*. Καμμία ἀπὸ αὐτὲς τὶς σχέσεις μὲ τὸν νοῦ δὲν ἀφορᾷ τὴν λογικὴ ζωὴ καὶ δὲν πρέπει αὐτὴ νὰ ἐξεταστῆ ἐδῶ οὔτε ὡς μέσον [181] ἐνὸς νοῦ, οὔτε ὡς ἔμβιο σῶμα του, οὔτε ὡς στιγμὴ τοῦ ιδεώδους καὶ τοῦ κάλλους. – Ὁ καθορισμὸς πού ἔχει ἡ ζωὴ στὶς δύο περιπτώσεις, καθὸ φυσικὴ καὶ καθὸ σχετιζόμενη μὲ τὸν νοῦ, ἀνήκει στὴν ἐξωτερικότητά της, στὴν πρώτη περίπτωση λόγῳ τῶν προϋποθέσεων της –πρόκειται γιὰ ἄλλους σχηματισμοὺς τῆς φύσης–, στὴν δευτέρῳ λόγῳ τῶν σκοπῶν καὶ τῆς δραστηριότητος τοῦ νοῦ. Ἡ ἰδέα τῆς ζωῆς καθ' ἑαυτὴ δὲν δεσμεύεται ἀπὸ τὴν πρώτη προϋποτιθέμενη καὶ ὀροθετούσα ἀντικειμενικότητα οὔτε ἀπὸ τὴν σχέση μὲ τὴν δευτέρῳ ὑποκειμενικότητα.

Ἡ ζωὴ, ἐξετάζοντάς τὴν τώρα ἀπὸ πιὸ κοντὰ ὡς πρὸς τὴν ἰδέα της, εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀπόλυτη καθολικότητα· ἡ ὅποια ἐπ' αὐτῆς ἀντικειμενικότητα εἶναι δίχως ἄλλο διαποτισμένη ἀπὸ τὴν ἔννοια, μόνον τὴν ἔννοια ἔχει γιὰ ὑφιστάμενη οὐσία. Ὅ,τι διακρίνεται ὡς μέρος, ἢ σύμφωνα μὲ ὅποιον ἄλλο ἐξωτερικὸ ἀναλογισμὸ, ἔχει τὴν ἔννοια ὀλόκληρη μέσα στὸν ἑαυτό του· ἡ ἔννοια εἶναι ἡ ἐδῶ πανταχοῦ παρούσα ψυχὴ, πού μέσα στὴν ἀνήκουσα στὸ ἀντικειμενικὸ εἶναι πολλαπλότητα παραμένει ἀπλὴ σχέση μὲ τὸν ἑαυτό της καὶ μία. Αὐτὴ ἡ πολλαπλότητα, ὡς ἐξωτερικὴ πρὸς ἑαυτὴν ἀντικειμενικότητα, ἔχει μιὰν ἀδιάφορη ὑπόσταση, πού συνίσταται σὲ μιὰν ἐντελῶς διαφορετικὴ καὶ αὐτοτελὴ ἀλληλοεξωτερικότητα στὸν χῶρο καὶ τὸν χρόνον (ἂν ἦταν σωστὸ ν' ἀναφερθοῦν ἤδη ἐδῶ ὁ χῶρος καὶ ὁ χρόνος). Ἐνῶ στὴν ζωὴ ἡ ἐξωτερικότητα ὑπάρχει συνάμα ὡς ὁ ἀπλὸς καθορισμὸς τῆς ἔννοιάς της· ἔτσι ἡ ἔννοια διαχέεται σὲ αὐτὴ τὴν πολλαπλότητα, καθιστάμενη πανταχοῦ παρούσα, καὶ παραμένει συνάμα δίχως ἄλλο τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ συγκεκριμένη ἔννοια εἶναι ἀπλῶς ἓνα μὲ τὸν ἑαυτό της. – Στὸ θέμα τῆς ζωῆς, τῆς ἐν λόγῳ ἐνότητας τῆς ἔννοιάς της μέσα στὴν ἐξωτερικότητα τῆς ἀντικειμενικότητος, μέσα στὴν ἀπόλυτη πολλαπλότητα τῆς ἀτομιστικῆς ὕλης, ἡ νόηση πού ἐμμένει στοὺς προσδιορισμοὺς τῶν ἀναλογιστικῶν ἀναφορῶν καὶ τῆς τυπικῆς ἔννοιας χάνει ὅπωςδήποτε ὅλα τὰ διανοήματά της· γιὰ τὸν ἀναλογισμὸ, ἡ πανταχοῦ παρουσία τοῦ ἀπλοῦ μέσα στὴν σύνθετη ἐξωτερικότητα συνιστᾷ ἀπόλυτη ἀντίφαση καὶ –καθὼς συνάμα τὴν προσλαμβάνει ἀναγκαστικὰ ὅταν ἡ [473] ζωὴ ὑποπίπτει στὴν ἀντίληψή του, ἄρα παραδέχεται ἀναγκαστικὰ ὅτι αὐτὴ ἡ ἰδέα εἶναι ἐνεργὰ πραγματικὴ– αὐτὴ ἡ πανταχοῦ παρουσία εἶναι ἓνα ἀσύλληπτο μυστήριον, γιὰτὶ ὁ ἀναλογισμὸς δὲν ἀντιλαμβάνεται τὴν ἔννοια οὔτε τὴν ἀντιλαμβάνεται ὡς οὐσία τῆς ζωῆς. – Ἡ ἀπλὴ ζωὴ δὲν εἶναι ὅμως μόνον πανταχοῦ παρούσα, εἶναι κιόλας δίχως ἄλλο ἡ ὑπόσταση καὶ ἡ ἐμμενῆς ὑφιστάμενη οὐσία τῆς ἀντικειμενικότητός της, ὡς ὑποκειμενικὴ δὲ ὑφιστάμενη οὐσία εἶναι ὄρμη, καὶ μάλιστα ἡ εἰδολογικὴ ὄρμη τῆς ἐπιμέρους διαφορᾶς καὶ ἐξ ἴσου οὐσιωδῶς ἡ μία καὶ καθολικὴ ὄρμη τοῦ εἰδολογικοῦ (des Spezifischen), ἡ ὅποια ἐπαναφέρει αὐτὴ τὴν μερικοποίησή της στὴν ἐνότητα καὶ τὴν διατηρεῖ ἐκεῖ. Ἡ ζωὴ μόνον ὡς αὐτὴ ἡ ἀρνητικὴ ἐνότητα τῆς ἀντικειμενικότητος καὶ μερικοποίησής της εἶναι αὐτοσχετιζόμενη, ὑπάρχουσα καθ' ἑαυτὴν ζωὴ, [δηλαδὴ] μιὰ ψυχὴ. Ὡς ἐκ τούτου ἡ ζωὴ εἶναι κατ' οὐσίαν καθέκαστον, τὸ ὅποιο σχετίζεται μὲ τὴν ἀντικειμενικότητα ὡς κάτι ἄλλο, ὡς μιὰ ἄβια φύση. Ἡ καταγωγικὴ κρίση τῆς ζωῆς συνίσταται κατὰ συνέπεια στὸ ὅτι ἀποκόπτεται ὡς ἀτομικὸ ὑποκείμενο ἀπὸ ὅ,τι εἶναι ἀντικειμενικὸ καί, μὲ τὸ νὰ συγκροτεῖται ὡς ἡ ἀρνητικὴ ἐνότητα τῆς ἔννοιας, προβαίνει στὴν προϋπόθεση μιᾶς ἄμεσης ἀντικειμενικότητος.

[182] Ἡ ζωὴ πρέπει λοιπόν, πρῶτον, νὰ ἐξεταστῆ ὡς ἔμβιο ἄτομο, τὸ ὅποιο εἶναι κατὰ τὸν ἑαυτό του ἡ ὑποκειμενικὴ ὀλότητα καὶ προϋποτίθεται ὡς ἀδιάφορο ἔναντι

μιᾶς ἀντικειμενικότητας ἀντιπαρατιθέμενης ὡς ἀδιάφορης σὲ αὐτό.

Δεύτερον, ἡ ζωὴ εἶναι ἡ *ζωτικὴ διαδικασία*, πού συνίσταται στὸ νὰ αἶρει ἡ ζωὴ τὴν προϋπόθεσή της, νὰ θέτει ὡς ἀρνητικὴ τὴν ἀδιάφορη ἔναντί της ἀντικειμενικότητα καὶ νὰ πραγματώνεται ὡς ἡ δύναμη πού τὴν ἐξουσιάζει καὶ ἡ ἀρνητικὴ ἐνότητά της. Ἔτσι ἡ ζωὴ καθιστᾷ τὸν ἑαυτὸ της καθόλου, τὸ ὁποῖο εἶναι ἡ ἐνότητα τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τοῦ ἄλλου του.

Ἡ ζωὴ εἶναι συνεπῶς

τρίτον, ἡ *διαδικασία τοῦ γένους*, πού συνίσταται στὸ νὰ αἶρει ἡ ζωὴ τὴν καθέκαστη ἐξατομίκευσή της καὶ νὰ ἀναφέρεται στὸ ἀντικειμενικὸ της ὄν (Dasein) ὡς στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ της. Αὐτὴ ἡ διαδικασία εἶναι ἐπομένως, ἀφ' ἐνός, ἡ ἐπιστροφή στὴν ἐννοιά της καὶ ἡ ἐπανάληψη τῆς πρώτης διαίρεσης μὲ τὴν ὁποία γίνεται μιὰ νέα ἀτομικότητα καὶ πεθαίνει ἡ πρώτη ἄμεση· ἀφ' ἑτέρου δέ, μὲ τὴν *εἰσελθούσα στὸν ἑαυτὸ της* ἐννοια τῆς ζωῆς ἐκεῖνο πού γίνεται εἶναι ἡ αὐτοαναφερόμενη, ὑπαρκτὴ ὡς καθόλου καὶ κατὰ τὸν ἑαυτὸ της ἐλεύθερα, ἐννοια: Ἔχουμε μεταβεῖ στὴν *γνώση*.

A. ΤΟ ΕΜΒΙΟ ΑΤΟΜΟ

1. Ἡ ἐννοια τῆς ζωῆς, δηλαδὴ ἡ καθολικὴ ζωὴ, εἶναι ἡ ἄμεση ἰδέα, ἡ ἐννοια πού ἡ ἀντικειμενικότητά της τῆς εἶναι κατάλληλη· ὁμως τῆς εἶναι μόνο κατάλληλη ἐφ' ὅσον ἡ ἐννοια εἶναι ἡ ἀρνητικὴ ἐνότητα αὐτῆς τῆς ἐξωτερικότητας, τουτέστιν ἐφ' ὅσον ἡ ἐννοια *θέτει* τὴν ἐξωτερικότητα ὡς κατάλληλη γιὰ τὸν ἑαυτὸ της. Ἡ ἄπειρη σχέση τῆς ἐννοιας μὲ τὸν ἑαυτὸ της, ὄντας ἀρνητικότη, εἶναι αὐτοκαθορισμός, διαίρεση τῆς ἐννοιας καὶ ὡς *ὑποκειμενικῆς καθεκαστότητας καὶ ὡς ἀδιάφορης καθολικότητας ἐντός της*. Ἡ ἰδέα τῆς ζωῆς κατὰ τὴν ἀμεσότητά της εἶναι ἀρχικὰ μόνον ἡ δημιουργικὴ καθολικὴ ψυχὴ. Ἡ πρώτη ἀρνητικὴ συσχέτιση [αὐτῆς τῆς ψυχῆς] μὲ τὴν ἰδέα μέσα στὸν ἑαυτὸ της εἶναι, ἔνεκα τῆς ἀμεσότητος αὐτῆς, αὐτοπροσδιορισμός της ὡς *ἐννοιας* – εἶναι τὸ *θέτειν αὐτὸ τοῦτο*, τὸ ὁποῖο μόνον ἐν ὄσῳ ἐπιστρέφει στὸν ἑαυτὸ του εἶναι *κάτι καθ' ἑαυτόν*, εἶναι τὸ δημιουργικὸ *προϋποθέτειν*. Μέσῳ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκαθορισμοῦ ἡ *καθολικὴ ζωὴ* εἶναι *κάτι ἐπιμέρους*· ἔτσι ἔχει διχαστεῖ στὰ δύο ἄκρα τῆς κρίσης, πού γίνεται ἄμεσα συλλογισμός.

Οἱ προσδιορισμοὶ τῆς ἀντίθεσης εἶναι οἱ καθολικοὶ *προσδιορισμοὶ* τῆς *ἐννοιας*, γιὰ τὴν ἐννοιας εἶναι ὁ διχασμός· ὁμως ἡ *πλήρωση* τῶν προσδιορισμῶν εἶναι ἡ ἰδέα. Ὑπάρχει μὲν ἡ *ἐνότητα* τῆς ἐννοιας καὶ τῆς πραγματικότητας, ἐνότητα πού εἶναι ἡ ἰδέα, ὡς ἡ *ἄμεση* ἰδέα, πού ἀνέκυψε πρωτύτερα ὡς ἡ *ἀντικειμενικότητα*. Τώρα ὁμως ἡ ἐνότητα μετέχει ἄλλου προσδιορισμοῦ. Τότε ἦταν [183] ἐνότητα τῆς ἐννοιας καὶ τῆς πραγματικότητας, μὲ τὴν ἐννοια νὰ ἔχει μεταβεῖ στὴν πραγματικότητα¹² καὶ νὰ ἔχει *μονάχα* χαθεῖ μέσα της· ἡ ἐννοια δὲν ἴστατο ἀπέναντι στὴν πραγματικότητα, δηλαδὴ ἡ ἐννοια, ὄντας μόνον *ἐσωτερικὴ* στὴν πραγματικότητα, ἦταν μόνο μιὰ *ἐξωτερικὴ* στὴν πραγματικότητα ἀνάκλαση. Τότε ἡ ἀντικειμενικότητα ἦταν λοιπὸν τὸ μὲ ἄμεσο τρόπο ἄμεσο. Τώρα, ἀντιθέτως, ἡ ἀντικειμενικότητα εἶναι μόνον ἀπόρροια ἐκ τῆς ἐννοιας, ὁπότε οὐσία της εἶναι ὅτι εἶναι τεθειμένη, *κάτι πού ἰσχύει ὅταν ἡ ἀντικειμενικότητα νοεῖται ὡς *κάτι ἀρνητικό**. – Ἡ ἀντικειμενικότητα πρέπει νὰ ἰδωθεῖ ὡς ἡ *ὄψη* τῆς *καθολικότητας τῆς ἐννοιας*, ἄρα ὡς *ἀφηρημένη* καθολικότητα, [475] *κάτι πού κατ' οὐσίαν μόνο θὰ ἐνυπάρχει* στὸ ὑποκείμενο καὶ ἐν εἴδει ἄμεσου *εἶναι*, τεθειμένου καθ' ἑαυτόν, ἀδιάφορου ἔναντι τοῦ ὑποκειμένου. Ἡ ἀνήκουσα στὴν ἀντικειμενικότητα ὀλότητα τῆς ἐννοιας εἶναι κατὰ τοῦτο οἶονεὶ *δανεικὴ* καὶ μόνο· ἡ

12. Ἄλλη ἀνάγνωση: «στὴν ἐνότητα». Τὸ ἴδιο γιὰ τὶς τρεῖς ἐπόμενες ἐκφάνσεις τῆς λέξης.

ἔσχατη ἀυθιπόσταση πού ἀντιπαραθέτει ἡ ἀντικειμενικότητα¹³ στό ὑποκείμενο εἶναι τοῦτο ἐδῶ τὸ εἶναι, πού ἀληθεύει μόνον ὡς στιγμή τῆς ἔννοιας, μιᾶς ἔννοιας πού, καθ' ὅσον προϋποθέτει, τελεῖ στήν πρώτη στιγμή ἐνός θέτειν πού ὑπάρχει αὐτὸ τοῦτο, ὄχι ἀκόμα ὡς θέτειν, ὄχι ὡς ἡ ἀνακλασμένη στὸν ἑαυτὸ τῆς ἐνότητα. Ὡς ἀπόρροια ἐκ τῆς ιδέας, ἡ ἀυθιπόστατη ἀντικειμενικότητα εἶναι λοιπὸν ἄμεσα εἶναι μόνον ὡς τὸ *κατηγορημα* τῆς κρίσεως τοῦ αὐτοκαθορισμοῦ τῆς ἔννοιας – ἓνα «εἶναι» διακριτὸ μὲν ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο ἀλλὰ συνάμα οὐσιαστικὰ τεθειμένο ὡς *στιγμὴ* τῆς ἔννοιας.

Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο, αὐτὴ ἡ ἀντικειμενικότητα εἶναι ἡ ὁλότητα τῆς ἔννοιας, πού ἔχει ὅμως ἀπέναντί της τὴν ὑποκειμενικότητα τῆς ἔννοιας, δηλαδὴ τὴν ἀρνητικὴ ἐνότητα τῆς ἔννοιας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν ἀληθινὴ κεντρικότητα, γιὰ τὴν ἀκρίβεια τὴν ἐλεύθερη ἐνότητα τῆς ἔννοιας μὲ τὸν ἑαυτὸ της. Αὐτὸ τὸ ὑποκείμενο εἶναι ἡ ιδέα ὑπὸ τὴν μορφή τῆς *καθεκαστότητας*· [εἶναι ἡ ιδέα] ὡς ἀπλὴ ἀλλὰ ἀρνητικὴ ταυτότητα μεθ' ἑαυτὸν· [εἶναι] τὸ *ἔμβιο ἄτομο*.

Τὸ τελευταῖο εἶναι πρῶτα ἡ ζωὴ ὡς *ψυχὴ*, ὡς ἡ ἔννοια τοῦ ἑαυτοῦ της, ἡ ὁποία εἶναι πλήρως ὀρισμένη μέσα της: ἡ ἀφετηριακὴ, αὐτοκινούμενη *ἀρχή*. Ἡ ἔννοια μέσα στήν ἀπλότητά της ἐμπερικλείει τὴν προσδιορισμένη ἐξωτερικότητα ὡς *ἀπλὴ* στιγμή. – Πέραν αὐτοῦ, ὅμως, αὐτὴ ἡ ψυχὴ *στήν ἀμεσότητά της* εἶναι ἄμεσα ἐξωτερικὴ κι ἔχει ἐπάνω της ἓνα ἀντικειμενικὸ εἶναι – τὴν ὑποταγμένη στὸν σκοπὸ πραγματικότητα, τὸ ἄμεσα *μέσον*, ἀρχικὰ τὴν ἀντικειμενικότητα ὡς *κατηγορημα* τοῦ ὑποκειμένου, πέραν αὐτοῦ ἡ ψυχὴ εἶναι ὅμως καὶ ὁ *μέσος* τοῦ συλλογισμοῦ· ἡ ἔμβια σωματικότητα τῆς ψυχῆς εἶναι αὐτὸ διὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἴδια συνδέεται συλλογιστικὰ μὲ τὴν ἐξωτερικὴ ἀντικειμενικότητα. – Τὴν σωματικότητα, τὸ ἔμβιο τὴν ἔχει ἀρχικὰ ὡς τὴν ἄμεσα ταυτόσημη μὲ τὴν ἔννοια πραγματικότητα· κατὰ τοῦτο, τὴν ἔχει γενικὰ ἐκ *φύσεως*.

Ἐπειδὴ πάλι αὐτὴ ἡ ἀντικειμενικότητα εἶναι *κατηγορημα* τοῦ ἀτόμου καὶ [476] ἐντάσσεται στήν ὑποκειμενικὴ ἐνότητα, δὲν τῆς πᾶνε οἱ προηγούμενοι προσδιορισμοὶ τοῦ ἀντικειμένου, ἡ μηχανικὴ ἢ ἡ χημικὴ ἀναφορά, ἀκόμη λιγότερο οἱ ἀφηρημένες ἀναλογιστικὲς ἀναφορὲς τοῦ ὅλου καὶ τῶν μερῶν, κ.τ.ὄ. Σὰν ἐξωτερικότητα πού εἶναι, εἶναι μὲν *ικανὴ* νὰ μετέχει τέτοιων ἀναφορῶν, ἀλλὰ κατὰ τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ζωντανὸ ὄν· ἂν τὸ ἔμβιο ἐκληφθεῖ ὡς ἓνα ὅλον ἀποτελούμενο ἀπὸ μέρη, ὡς κάτι στὸ ὁποῖο ἐπίδρουν μηχανικὲς ἢ χημικὲς αἰτίες, ὡς μηχανικὸ ἢ χημικὸ προϊόν, εἴτε μόνον καὶ μόνον ἔτσι εἴτε καὶ ὡς καθοριζόμενο ἀπὸ ἓναν ἐξωτερικὸ σκοπὸ, τότε ἡ ἔννοια τοῦ γίνεται σὰν ἐξωτερικὴ, τὸ ἔμβιο ἐκλαμβάνεται ὡς κάτι *νεκρὸ*. Δεδομένου ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ εἶναι ἐμμενῆς, ἡ *σκοπιμότητα* τοῦ ἐμβίου πρέπει νὰ συλλαμβάνεται ὡς *ἐσωτερικὴ*· ἡ ἔννοια ὑπάρχει μέσα του ὡς ὀρισμένη ἔννοια, διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἐξωτερικότητά της,¹⁴ πού ἡ διαφοροποιούμενη ἔννοια τὴν διαπερνᾷ, ταυτιζόμενη μὲ τὸν ἑαυτὸ της. Αὐτὴ ἡ ἀντικειμενικότητα τοῦ ἐμβίου εἶναι *ὀργανισμός*· ἡ ἴδια εἶναι τὸ *μέσον καὶ ἐργαλεῖο* τοῦ σκοποῦ, εἶναι πλήρως σκόπιμη, δεδομένου ὅτι ἡ ἔννοια συνιστᾷ τὴν ὑφιστάμενη οὐσία της· ἀλλὰ γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο αὐτὸ τὸ μέσον καὶ ἐργαλεῖο εἶναι τὸ ἴδιο ὁ ἐκτελεσμένος σκοπός, ὅπου ὁ ὑποκειμενικὸς σκοπὸς εἶναι κατὰ τοῦτο ἄμεσα συνδεδεμένος συλλογιστικὰ μὲ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του. Ὁ ὀργανισμός, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξωτερικότητά του, εἶναι κάτι τὸ πολυσχιδὲς τὸ ὁποῖο δὲν ἀπαρτίζεται ἀπὸ *μέρη* ἀλλὰ ἀπὸ *μέλη*, πού ὡς τέτοια (α) ὑφίστανται μόνον μέσα στήν ἀτομικότητα· εἶναι χωρίσιμα, ἐφ' ὅσον εἶναι ἐξωτερικὰ καὶ εὐάλωτα στήν ἐξωτερικότητά τους· στὸ μέτρο ὅμως πού χωρίζονται, ὑπάγονται ξανὰ στίς μηχανικὲς καὶ χημικὲς ἀναφορὲς τῆς τρέχουσας ἀντικειμενικότητας. (β) Ἡ ἐξωτερικότητά τους εἶναι ἀντίθετη στήν ἀρνητικὴ ἐνότητα τῆς ἔμβιας ἀτομικότητας· ἡ τελευταία εἶναι συνεπῶς ἡ *ὀρμὴ* τοῦ νὰ τεθεῖ ἡ ἀφηρημένη στιγμή τοῦ καθορισμοῦ τῆς ἔννοιας ὡς

13. Ἄλλη ἀνάγνωση: «ἡ ὁλότητα τῆς ἔννοιας».

14. Ἄλλη ἀνάγνωση: «του».

πραγματική διαφορά: ἅπαξ κι αὐτὴ ἡ διαφορά *εἶναι ἄμεση*, ἀποτελεῖ *ὄρμη* κάθε *καθέκαστης, εἰδικῆς στιγμῆς* νὰ παραγάγει (produzieren) τὸν ἑαυτό της καὶ ἐξ ἴσου ν' ἀνυψώσει τὴν μερικότητά της στὴν καθολικότητα, νὰ ἄρει τις ἄλλες, ἐξωτερικὲς πρὸς τὴν ἴδια, στιγμές, νὰ παράξει (hervorbringen) τὸν ἑαυτό της εἰς βάρος τους, (477) ἀλλὰ ἐξ ἴσου νὰ αἶρει τὸν ἑαυτό της καὶ νὰ καθιστᾷ τὸν ἑαυτό της μέσον γιὰ τις ἄλλες στιγμές.

2. Αὐτὴ ἡ *διαδικασία* τῆς ζωντανῆς ἀτομικότητας περιορίζεται στὴν ἴδια καὶ ἀκόμη δὲν βγαίνει καθόλου ἐξω της. – Προηγουμένως, γιὰ τὸν συλλογισμό τῆς ἐξωτερικῆς σκοπιμότητας παρατηρήθηκε πὼς στὴν πρώτη του προκείμενη, πού λέει ὅτι ὁ σκοπὸς σχετίζεται ἄμεσα μὲ τὴν ἀντικειμενικότητα καὶ τὴν καθιστᾷ μέσον, ὁ σκοπὸς ναὶ μὲν παραμένει μέσα σὲ αὐτὴ ὅμοιος μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ ἔχει ἐπιστρέψει στὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ ἡ ἀντικειμενικότητα δὲν ἔχει ἀκόμα ἀναιρεθεῖ *στὸν ἴδιο της τὸν ἑαυτό*, ὅποτε ὁ σκοπὸς κατὰ τοῦτο δὲν ὑπάρχει *αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν* καὶ μόνο στὸ συμπέρασμα θὰ γίνεαι τέτοιος. Ἡ διαδικασία ἀνάμεσα στὸ ἔμβιο καὶ τὸν ἑαυτό του εἶναι ἡ ἴδια προκείμενη, ἀλλ' ἐφ' ὅσον αὐτὴ εἶναι συνάμα συμπέρασμα, ἐφ' ὅσον ἡ ἄμεση σχέση πού ἔχει τὸ ὑποκείμενο μὲ τὴν ἀντικειμενικότητα – ἢ ὅποια ὡς ἐκ τούτου καθίσταται μέσον καὶ ἐργαλεῖο – ὑπάρχει συνάμα ὡς ἡ *ἀρνητικὴ ἐνότητα* τῆς ἔννοιας στὸν ἑαυτό της: ὁ σκοπὸς ἐκτελεῖται σὲ αὐτὴ τὴν ἐξωτερικότητά του ἐκ τοῦ ὅτι εἶναι ἡ ὑποκειμενικὴ δύναμη (Macht) αὐτῆς τῆς ἐξωτερικότητας καὶ ἡ διαδικασία ὅπου ἡ δύναμη αὐτὴ δείχνει ὅτι αὐτοδιαλύεται καὶ ἐπιστρέφει στὴν ἀρνητικὴ ἐνότητά της. Ἡ ἀνησυχία καὶ μεταβλητότητα τῆς ἐξωτερικῆς ὄψης τοῦ ἐμβίου εἶναι ἡ φανέρωση τῆς ἔννοιας ἐπάνω του, ἢ ὅποια ἔννοια, καθὼς εἶναι αὐτὴ τούτη ἡ ἀρνητικότητα, ἔχει ἀντικειμενικότητα μόνον ἐφ' ὅσον ἡ ἀδιάφορη ὑπόστασή της ἀποδεικνύεται αὐτοαναιρετικὴ. Ἡ ἔννοια αὐτοπαραγάγει συνεπῶς μέσῳ τῆς ὀρμῆς της, κατὰ τρόπον ὥστε τὸ προϊόν, ἐφ' ὅσον οὐσία του εἶναι ἡ ἔννοια, εἶναι τὸ ἴδιο ὁ παραγωγός, ὥστε, ἀκριβέστερα, τὸ προϊόν εἶναι προϊόν μόνον ὡς ἡ ἐξωτερικότητα πού αὐτοτίθεται καὶ ἀρνητικά, δηλαδὴ εἶναι προϊόν ὡς ἡ διαδικασία παραγωγῆς.

3. Ἡ ἰδέα πού μόλις ἐξετάσθηκε εἶναι δὲ ἡ *ἔννοια τοῦ ἐμβίου ἀτόμου* καὶ τῆς *διαδικασίας του*: οἱ ἀλληλοαναφερόμενοι προσδιορισμοὶ εἶναι ἡ αὐτοσχετιζόμενη *ἀρνητικὴ ἐνότητα* τῆς ἔννοιας καὶ ἡ *ἀντικειμενικότητα*, πού εἶναι μέσον τῆς ἔννοιας, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἡ ἔννοια, ὅμως, *ἔχει ἐπιστρέψει* στὸν ἑαυτό της. Πλὴν ἐφ' ὅσον αὐτὰ εἶναι στιγμές τῆς ἰδέας τῆς ζωῆς *ἐντὸς τῆς ἔννοιάς της*, δὲν εἶναι οἱ συγκεκριμένες (bestimmten) ἐννοιολογικὲς στιγμές τοῦ *ἐμβίου ἀτόμου ὅπως ὑπάρχει* [478] *στὴν πραγματικότητά του*. Ἡ ἀντικειμενικότητα ἢ σωματικότητά του εἶναι συγκεκριμένη (konkrete) ὀλότητα: οἱ ὡς ἄνω στιγμές εἶναι οἱ πλευρὲς ἀπὸ τις ὁποῖες συγκροτεῖται ἡ ζωτικότητα: συνεπῶς δὲν εἶναι οἱ στιγμές τῆς ἤδη συγκροτημένης διὰ τῆς ἰδέας ζωτικότητας. Ὅμως ἡ ζωντανὴ *ἀντικειμενικότητα* τοῦ ἀτόμου, δεδομένου ὅτι ἡ ἔννοια τὴν ἐμψυχώνει καὶ ὅτι ἔχει τὴν ἔννοια γιὰ ὑφιστάμενη οὐσία, ἔχει ἐπίσης ἐπάνω της γιὰ οὐσιώδη διαφορά προσδιορισμοὺς πού εἶναι αὐτοὶ τῆς ἔννοιας, *καθολικότητα, μερικότητα καὶ καθεκαστότητα*: τὸ *σχῆμα*, ὅπου οἱ τελευταῖοι διακρίνονται ἐξωτερικά, αὐτοὺς ἀκολουθεῖ συνεπῶς στὸ πῶς εἶναι διηρημένο ἢ ἐν-τομο (insectum).

Ἄρα τὸ σχῆμα εἶναι *πρῶτα καθολικότητα*, τὸ ρίγος τῆς ζωτικότητας ἀμιγῶς μέσα στὸν ἑαυτό της, ἢ *αἰσθητικότητα*. Ἡ ἔννοια τῆς καθολικότητας, ἔτσι ὅπως προέκυψε παραπάνω, εἶναι ἡ ἀπλὴ ἀμεσότητα, ἢ ὅποια εἶναι ὅμως αὐτὸ μόνον ὄντας μέσα της ἀπόλυτη ἀρνητικότητα. Μέσα στὴν αἰσθητικότητα, ἢ ἀρνητικότητα αὐτῆς τῆς ἔννοιας τῆς *ἀπόλυτης διαφορᾶς* ἔχει ἀναχθεῖ στὴν ἐποπτεία, ἔτσι ὅπως μέσα στὴν *ἀπλότητα* ἢ ἀρνητικότητά της εἶναι *διαλυμένη* κι ὅμοια μὲ τὸν ἑαυτό της. Αἰσθητικότητα σημαίνει ὅτι κάτι εἶναι μέσα στὸν ἑαυτό του, ὄχι ὅτι ὑπάρχει ὡς ἀφηρημένη ἀπλότητα ἀλλὰ ὅτι εἶναι ἄπειρη *προσδιορίσιμη* δεκτικότητα, ἢ ὅποια μὲ τὸ νὰ μετέχει στὸν *καθορισμό* της δὲν γίνεται κάτι πολλαπλὸ καὶ ἐξωτερικὸ ἀλλὰ εἶναι τὸ δίχως ἄλλο ἀνακλασμένη

στον εαυτό της. Ο καθορισμός υπάρχει μέσα σε αυτή την καθολικότητα ως απλή *άρχη*: ο καθέκαστος εξωτερικός καθορισμός –μια *έντύπωση*, όπως λέγεται– επιστρέφει από τον εξωτερικό και πολλαπλό προσδιορισμό του μέσα σε αυτή την απλότητα της *συναίσθησης*. Η αισθητικότητα μπορεί λοιπόν να ιδωθεί ως το πώς υπάρχει ή ψυχή όταν είναι μέσα στον εαυτό της, δεδομένου ότι υποδέχεται μέσα της κάθε εξωτερικότητα, αλλά την επαναφέρει στην καθολικότητα που είναι όμοια με τον ίδιο της τον εαυτό.

Ο δεύτερος προσδιορισμός της έννοιας είναι η *μερικότητα*, ή στιγμή της *τεθειμένης* διαφορᾶς: το άνοιγμα της αρνητικότητας που είναι κλεισμένη στην απλή συναίσθηση, δηλαδή που μέσα στην τελευταία είναι ιδεατός κι όχι ακόμα πραγματικός καθορισμός –ή *έρεθιστικότητα*. Το συναίσθημα είναι [479] όρμη ένεκα της αρνητικότητάς του: *ορίζει* τον εαυτό του· ο αυτοπροσδιορισμός του έμβιου είναι η κρίση του, δηλαδή η περατοποίησή του, σύμφωνα με την οποία σχετίζεται με το εξωτερικό ως με μια *προϋποτιθέμενη* αντικειμενικότητα και αλληλεπιδρά μαζί του. – Όποτε, σύμφωνα με την μερικότητά του, το έμβιο είναι, κατά ένα μέρος, *είδος* πλάι σε άλλα είδη εμβίων· ή *τυπική* ανάκλαση αυτής της *αδιάφορης διαφορετικότητας* στον εαυτό της είναι το τυπικό *γένος* και η συστηματικοποίησή του· ή ατομική ανάκλαση, όμως, είναι το ότι η μερικότητα είναι η αρνητικότητα του καθορισμού της ως εξωστρέφειας, [δηλαδή] η αυτοσχετιζόμενη αρνητικότητα της έννοιας.

Σύμφωνα με αυτό τον *τρίτο* προσδιορισμό το έμβιο υπάρχει ως *καθέκαστον*. Αυτή ή ανάκλαση στον εαυτό ορίζεται ακριβέστερα έτσι, που το εντός έρεθιστικότητας έμβιο είναι εξωτερικότητα του εαυτού του έναντι του ίδιου του εαυτού του, έναντι της αντικειμενικότητας την οποία έχει άμεσα στον εαυτό του ως μέσον και έργαλειο κι η οποία είναι καθορίσιμη απ' έξω. Η ανάκλαση στον εαυτό αναιρεί την άμεσότητα αυτή – απ' ενός ως θεωρητική ανάκλαση, καθ' όσον ακριβώς η αρνητικότητα υπάρχει ως απλή στιγμή της αισθητικότητας, που εξετάσθηκε όταν έγινε λόγος γι' αυτήν κι αποτελεί το *συναίσθημα* – απ' άλλου ως πραγματική, έφ' όσον η ένότητα της έννοιας τίθεται ως αρνητική ένότητα μέσα στην *εξωτερική της αντικειμενικότητα* [κι αποτελεί] την *αναπαραγωγή*. – Οί δυο πρώτες στιγμές, η αισθητικότητα και η έρεθιστικότητα, είναι άφηρημένοι προσδιορισμοί: στην αναπαραγωγή ή ζωή είναι *κάτι συγκεκριμένο* και ζωτικότητα: μόνο στην αναπαραγωγή, καθ' ότι αλήθεια της ζωής, ή ζωή έχει πια επίσης συναίσθημα και άνθεκτικότητα. Η αναπαραγωγή είναι η αρνητικότητα ως απλή στιγμή της αισθητικότητας, ή έρεθιστικότητα είναι μόνον έμβια άνθεκτικότητα, το ότι η αναφορά στο εξωτερικό είναι αναπαραγωγή και ατομική ταυτότητα μεθ' εαυτόν. Η καθεμιά τῶν καθεκάστων στιγμῶν είναι κατ' ουσίαν ή ολότητα όλων· ή διαφορά τους συνιστᾶ τον ιδεατό μορφικό καθορισμό, που στην αναπαραγωγή είναι τεθειμένος ως συγκεκριμένη ολότητα του όλου (Totalität des Ganzen). Ός εκ τούτου, αυτό το όλο, απ' ενός μὲν αντιτίθεται ως τρίτον τι, ακριβώς ως *πραγματική* ολότητα, σε εκείνες τις όρισμένες ολότητες, [480] απ' άλλου δὲ το ίδιο είναι η *αύθυπαρκτη* ουσιότητα τῶν τελευταίων, είναι συνάμα αυτό όπου οί τελευταῖες συνοψίζονται ως στιγμές και στο όποιο έχουν το υποκείμενο και την υπόστασή τους.

Μὲ την αναπαραγωγή, ως στιγμή της καθεκαστότητας, το έμβιο τίθεται ως *ένεργα* *πραγματική* ατομικότητα, ως κάτι που υπάρχει κατά τον εαυτό του και σχετίζεται με τον εαυτό του, το ίδιο είναι όμως συνάμα πραγματική *σχέση με το έξω* – ή ανάκλαση της *μερικότητας* ή έρεθιστικότητας *έναντια σε κάτι άλλο*, έναντια στον *αντικειμενικό* κόσμο. Η κλεισμένη στο έσωτερικό του ατόμου διαδικασία της ζωής μεταβαίνει στην σχέση πρὸς την προϋποτιθέμενη αντικειμενικότητα ως τέτοια εκ του ότι το άτομο, με θέτοντας τον εαυτό του ως *υποκειμενική* ολότητα, και την *στιγμή του καθορισμού του* επίσης ως *σχέση* με την εξωτερικότητα, γίνεται η *ολότητα*.

B. Η ΖΩΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

[187] Μὲ τὸ νὰ αὐτοσχηματίζεται ἐντὸς ἑαυτοῦ, τὸ ἔμβιο ἄτομο δημιουργεῖ μιὰ ἔνταση μεταξὺ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τοῦ τί προϋποθέτει καταγωγικά, ἀντιπαραθέτει τὸν ἑαυτό του ὡς αὐτὸ καθ' αὐτὸ ὑποκειμένο στὸν προϋποτιθέμενο ἀντικειμενικὸ κόσμο. Τὸ ὑποκειμένο εἶναι ὁ αὐτοσκοπός, ἡ ἔννοια, ἡ ὁποία ἔχει τὸ μέσον τῆς καὶ τὴν ὑποκειμενικὴ πραγματικότητά τῆς στὴν ἀντικειμενικότητα πού τῆς εἶναι ὑποταγμένη· ὡς ἐκ τούτου, τὸ ὑποκειμένο εἶναι συγκροτημένο ὡς ἡ αὐτὴ καθ' αὐτὴ ἰδέα καὶ ὡς τὸ οὐσιώδες αὐθυπόστατο, ἀπέναντι στὸ ὅποιο ὁ προϋποτιθέμενος ἐξωτερικὸς κόσμος ἔχει μόνο τὴν ἀξία κάτι ἀρνητικοῦ καὶ μὴ αὐθυπόστατου. Τὴν σχετικὴ *βεβαιότητα* ὅτι ἡ ἔναντι τοῦ ἐμβίου *ἑτερότητα* εἶναι αὐτὴ τούτῃ *μηδαμινή*, τὸ ἴδιο τὴν ἔχει στὴν συναίσθησή του (Selbstgefühl). Ὁρμὴ του εἶναι ἡ ἀνάγκη νὰ ἀναιρέσει αὐτὴ τὴν ἑτερότητα καὶ νὰ ἐπαληθεύσει γιὰ λόγου του τούτῃ τὴν βεβαιότητα. Ὡς ὑποκειμένο, τὸ ἄτομο εἶναι ἀρχικὰ μόνον ἡ *ἔννοια* τῆς ἰδέας τῆς ζωῆς· μεσολάβηση τῆς ὑποκειμενικῆς του διαδικασίας ἐντὸς του – ὅπου τὸ ἄτομο ζεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ τρώγεται μὲ τὸν ἑαυτό του– [481] καὶ τῆς ἄμεσης ἀντικειμενικότητας – πού τὸ ἄτομο τὴν θεωρεῖ φυσικὸ μέσον καὶ τὴν προσαρμύζει στὴν ἔννοιά του– ἀποτελεῖ ἡ διαδικασία πού σχετίζεται μὲ τὴν πλήρως τεθειμένη ἐξωτερικότητα, μὲ τὴν παρακείμενη *ἀδιάφορη* ἀντικειμενικὴ ὁλότητα.

Αὐτὴ ἡ διαδικασία ἀρχίζει μὲ τὴν *ἀνάγκη*, τουτέστιν μὲ τὴν στιγμή πού συνίσταται στὸ ὅτι τὸ ἔμβιο, *πρῶτον*, αὐτοκαθορίζεται, ἄρα τίθεται ὡς ὑπαγόμενο σὲ ἄρνηση, καὶ συνεπῶς σχετίζεται μὲ μιὰν ἀντικειμενικότητα *ἄλλη* ἔναντι τοῦ ἰδίου, τὴν ἀδιάφορη ἀντικειμενικότητα· –στὸ ὅτι ἐξ ἴσου τὸ ἔμβιο, *δεύτερον*, μέσα σὲ αὐτὸ τὸν χαμό του δὲν πάει χαμένο, διατηρεῖται μέσα του καὶ παραμένει τὸ ἴδιο ἢ ταυτότητα τῆς ὁμοίας μὲ τὸν ἑαυτό τῆς ἔννοιας· ἔτσι τὸ ἔμβιο εἶναι ἡ ὁρμὴ νὰ θέσει αὐτὸ τὸν *ἄλλο* του κόσμο *κατὰ τὸν ἑαυτό του*, ὡς ὁμοίό του, νὰ τὸν ἀναιρέσει καὶ νὰ ἐξαντικειμενισθεῖ *τὸ ἴδιο*. Γι' αὐτὸ ὁ αὐτοκαθορισμὸς του ἔχει τὴν μορφή ἀντικειμενικῆς ἐξωτερικότητας, ὁπότε τὸ ἔμβιο, μιᾶς κι εἶναι συνάμα ταυτόσημο μὲ τὸν ἑαυτό του, εἶναι ἡ ἀπόλυτη *ἀντίφαση*. Ὁ ἄμεσος σχηματισμὸς εἶναι ἡ ἰδέα ὑπὸ τὴν ἄμεση ἔννοιά τῆς, ἡ σύμφωνη μὲ τὴν ἔννοια ἀντικειμενικότητα· ἄρα εἶναι φύσει *καλός*. Ὅμως, ἐφ' ὅσον ἡ ἀρνητικὴ στιγμή του καθίσταται ἀντικειμενικὴ μερικότητα, τουτέστιν ἐφ' ὅσον κάθε οὐσιώδης στιγμή τῆς ἐνότητας τοῦ ἄμεσου σχηματισμοῦ πραγματώνεται καθ' αὐτὴ ὡς ὁλότητα, ἡ ἔννοια εἶναι *διχασμένη*, ἀπόλυτα ἀνόμοια μὲ τὸν ἑαυτό τῆς, καθὼς μάλιστα ἡ ἔννοια δὲν παύει νὰ εἶναι ἡ ἀπόλυτη ταυτότητα μέσα στὸν διχασμὸ, τὸ ἔμβιο εἶναι κατὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του διχασμὸς καὶ συναισθάνεται τὴν ἀντίφαση αὐτὴ, κάτι πού εἶναι ὁ *πόνος*. Ὁ πόνος εἶναι ἐπομένως τὸ προνόμιο τῶν ἐμβίων φύσεων· ἐπειδὴ αὐτὲς εἶναι ἡ ὑπαρκτὴ ἔννοια, οἱ ἴδιες εἶναι ἐνεργ[ές] πραγματικότητ[ες] μὲ τὸ ἄπειρο [188] σθένος τοῦ νὰ εἶναι ἐντὸς τους ἡ ἀρνητικότητά τοῦ ἑαυτοῦ τους, τοῦ νὰ ὑφίσταται κατὰ τὶς ἴδιες αὐτὴ *ἢ ἀρνητικότητά τους*, τοῦ ν' αὐτοσυντηροῦνται ἐντὸς τῆς ἑτερότητάς τους. – Λένε πὼς ἡ ἀντίφαση δὲν νοεῖται, ὅμως στὸν πόνο τοῦ ἐμβίου ἡ ἀντίφαση εἶναι ἴσα ἴσα μιὰ ἐνεργὰ πραγματικὴ ὑπαρξη.

Αὐτὴ ἡ διαίρεση τοῦ ἐμβίου ἐντὸς του ἀποτελεῖ *συναίσθημα* ἅπαξ καὶ ἐντάσσεται μέσα στὴν ἀπλή καθολικότητα τῆς ἔννοιας, μέσα στὴν αἰσθητικότητα. Ἀπὸ τὸν πόνο ξεκινοῦν ἡ *ἀνάγκη* [482] καὶ ἡ *ὁρμὴ*, πού συνιστοῦν τὴν μετάβαση ἀπὸ τὸ ἄτομο πού εἶναι κατὰ τὸν ἑαυτό του αὐτοἀρνηση στὸ ἄτομο πού ἔχει γίνεи κατὰ τὸν ἑαυτό του καὶ ταυτότητα – μιὰ ταυτότητα πού ὑπάρχει μόνον ὡς ἄρνηση τῆς πρώτης ἄρνησης. – Ἡ ἐνυπάρχουσα στὴν ὁρμὴ ὡς ὁρμὴ ταυτότητα εἶναι ἡ ὑποκειμενικὴ βεβαιότητα τοῦ ἀτόμου γιὰ τὸν ἑαυτό του, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία αὐτὸ ἀντιμετωπίζει τὸν ἐξωτερικὸ, ἀδιάφορο ὑπαρκτὸ κόσμο του ὡς ἓνα φαινόμενο, ὡς μιὰ ἐνεργὸ πραγματικότητα ἄνευ

έννοίας και ουσίας στὸν ἑαυτὸ της. Ὑποτίθεται ὅτι ἡ ἔννοια πρωτοεισάγεται στὸν κόσμον ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο, πὸν εἶναι ὁ ἐμμενῆς σκοπός. Τὸ ὅτι ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος ἀδιαφορεῖ γιὰ τὸν καθορισμό, καὶ ἄρα γιὰ τὸν σκοπὸ, τὸν καθιστᾷ ἐξωτερικᾶ ἰκανὸ νὰ εἶναι κατάλληλος γιὰ τὸν σκοπὸ· μιᾶς καὶ εἶναι μηχανικὰ προσδιορίσιμος, μιᾶς καὶ τοῦ λείπει ἡ ἐλευθερία τῆς ἐμμενοῦς ἔννοιας, ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος, ὅποιες ἐξειδικεύσεις κι ἂν ἔχει κατὰ τᾶλλα ἐπάνω του, ἀδυνατεῖ ν' αὐτοσυντηρηθεῖ ἐναντία στὸ ἔμβιο. – Τὸ ἀντικείμενο, στὸν βαθμὸ πὸν ὑπάρχει ἀρχικᾶ ἀπέναντι στὸ ἔμβιο ὡς κάτι τὸ ἐξωτερικᾶ ἀδιάφορο, μπορεῖ νὰ ἐπιδράσει μηχανικὰ πάνω του· ἔτσι ὅμως δὲν δρᾷ ὡς ἐπάνω σὲ κάτι ζωντανό· στὸν βαθμὸ πὸν ἀναφέρεται σὲ κάτι τέτοιο, δὲν δρᾷ ὡς αἰτία, ἀλλὰ τὸ ἐρεθίζει. Ἐπειδὴ τὸ ἔμβιο εἶναι ὀρμή, ἡ ἐξωτερικότητα ἐπέρχεται καὶ εἰσέρχεται σὲ αὐτὸ μόνο στὸν βαθμὸ πὸν ὑπάρχει ἤδη αὐτὴ καθ' αὐτὴν μέσα του· ἡ ἐπίδραση στὸ ὑποκείμενο συνίσταται λοιπὸν μόνο στὸ ὅτι αὐτὸ βρίσκει τὴν προσφερόμενη ἐξωτερικότητα νὰ τοῦ ἀντιστοιχεῖ – κι ἂς μὴν εἶναι κατάλληλη πρὸς τὴν ὀλότητά του, πρέπει τοῦλάχιστον ν' ἀντιστοιχεῖ σὲ μιὰν ἐπιμέρους ὄψη ἐπ' αὐτοῦ, αὐτὴ δὲ ἡ δυνατότητα ἔγκειται στὸ ὅτι τὸ ἔμβιο, ἀκριβῶς μὲ τὸ νὰ ἀναφέρεται πρὸς τὰ ἔξω, εἶναι κάτι ἐπιμέρους.

·– ῶ ἦ